

Ks. Jacenty MASTEJ

PASCHA JEZUSA CHRYSTUSA EKSPIACYJNO-ESCHATOLOGICZNĄ OFIARĄ NOWEGO PRZYMIERZA

Pascha Jezusa Chrystusa należy do centralnych wydarzeń historii Bożego objawienia i zbawienia. Cała ziemską egzystencja Syna Bożego, od Wcielenia po Zmartwychwstanie, ma orientację paschalną, a jej centrum stanowią męka, śmierć i zmartwychwstanie Jezusa. Już w czasie Ostatniej Wieczerzy On sam staje się nową Paschą i ustanawia nowe Przymierze Boga z człowiekiem. Jezus jest Barankiem paschalnym, ofiarowanym za grzechy, a Jego Ciało staje się pokarmem człowieka w doczesności oraz zadatkiem na życie wieczne. Zbliżająca się śmierć na krzyżu w sposób sakramentalny uobecniona zostaje przez przemianę chleba w Ciało Jezusa i wina w Jego Krew. Ofiarując Apostołom swoje Ciało jako pokarm i swoją Krew jako napój, Chrystus wprowadza ich w misterium Ofiary, w której na Kalwarii złoży samego siebie. Wydanie Ciała i przelanie Krwi nadaje śmierci Jezusa charakter odkupieńczy. W wydarzeniach paschalnych Jezus wyraźnie nawiązuje do starotestamentowej paschy, jednak Jego ofiara przewyższa i zastępuje ofiary Starego Testamentu: w nowym Przymierzu sam wcielony Syn Boży staje się Ofiarą złożoną Bogu. Ustanowiona przez Jezusa w czasie Ostatniej Wieczerzy Ofiara eu-

charystyczna zgodnie z Jego wolą ma być z wiarą sprawowana w Kościele: „to czyńcie na moją pamiątkę!” (Łk 22, 19). Jezus włącza zatem Apostołów do swojej Ofiary i poleca, aby ją sprawowali dla zbawienia ludzi. Jezusowa ofiara jest sakramentalnie uobecniana w Eucharystii, podczas której Ciało i Krew wyrażają zbawcze misterium Chrystusa.

Podczas Ostatniej Wieczerzy Apostołowie są świadkami zawarcia nowego Przymierza, które ostatecznie zostaje wypełnione w Ofierze krzyżowej. Jednak już w Wieczerniku jest ono antycypacyjnie wyrażone i faktycznie dokonane przez przemianę chleba w Ciało Jezusa Chrystusa i wina w Jego Krew: „to jest moja Krew Przymierza” (Mt 26, 28; Mk 14, 24); „Kielich ten jest Nowym Przymierzem” (1 Kor 11, 25; por. Łk 22, 20). W ustanowieniu nowego Przymierza Jezus wyraźnie nawiązuje do przymierza synajskiego. Pośrednikiem między Bogiem i ludem nie jest już jednak Mojżesz, lecz Syn Boży Jezus Chrystus (por. Hbr 8, 6; 12, 24), i to właśnie w Jego osobie dokonało się zawarcie doskonałego Przymierza. Jezus jako Bóg-Człowiek reprezentuje strony, między którymi zostało ono zawarte: Boga w naturze Boskiej i ludzkość przez na-

turę ludzką. Nowe Przymierze, podobnie jak przymierze na Synaju („oto krew przymierza” – Wj 24, 8), zostało przypieczone krwią. Krew nowego Przymierza nie jest jednak krwią zwierząt, ale Krwią Syna Bożego. Podobnie jak na Synaju przymierze zostało potwierdzone złożeniem ofiary, tak na krzyżu Jezus składa Ojcu ofiarę z samego siebie. Ofiara ta – sakramentalnie ustanowiona podczas Ostatniej Wieczerzy i permanentnie składana przez Kościół – staje się fundamentem nowego Przymierza.

Dla wierzących w Chrystusa wydarzenia paschalne są źródłem, z którego wypłynęło chrześcijaństwo i w którym permanentnie się ono rodzi, odradza i umacnia. Mając to na uwadze, z radością należy odnotować nową publikację książkową z zakresu teologii biblijnej, ukazującą ofiarniczy charakter paschy Jezusa w kontekście historiozbawczym: *Pascha Jezusa odpowiedzią Boga na grzech świata. Eschatologiczna Ofiara Ekspiacji i nowego Przymierza*¹. Autor publikacji, ksiądz profesor Henryk Witczyk, jest kierownikiem Katedry Teologii Biblijnej Nowego Testamentu w Instytucie Nauk Biblijnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, redaktorem naczelnym kwartalnika homiletycznego „Współczesna Ambona”, a także wykładowcą Starego Testamentu w seminariach duchownych w Kielcach i w Lublinie.

Najnowsza książka księdza Witczyka zawiera prezentację biblijnego modelu ofiary w świetle współczesnych badań historyczno-literackich i egzegetycznych, z zachowaniem wymogu uwzględ-

niania ciągłości historiozbawczej. Ukazując paschę Jezusa jako Ofiarę, autor książki przeciwstawia się pojawiającym się we współczesnej literaturze egzegetyczno-teologicznej poglądom biblistów, którzy odchodząc od biblijnego rozumienia Paschy, zastępują tezę o ofiarniczym charakterze śmierci Jezusa na krzyżu ideą daru. Zdaniem księdza Witczyka „biblijnej kategorii ofiary nie sposób [...] sprowadzić do pojęcia daru” (s. 111). W omawianej publikacji, opierając się na najnowszych osiągnięciach egzegezy biblijnej tekstów, w których mowa jest o ofiarach starotestamentowych i o ofierze Jezusa, autor dokonuje interpretacji paschy Jezusa z uwzględnieniem specyfiki historii zbawienia.

Ks. H. Witczyk nie unika stawiania trudnych pytań (por. s. 28n.). Odpowiadając zaś na nie, konsekwentnie realizuje przyjętą przez siebie zasadę: „Odpowiedzi na trudne pytania najlepiej szukać w samej Biblii. Trudne miejsca Pisma Świętego najlepiej wyjaśniają teksty paralelne oraz umiejscowienie ich na tle całego procesu Objawienia” (s. 28). Prowadzone przez autora rozważania są głęboko zakorzenione w Biblii – wysuwane tezy uzasadniane są zawsze w oparciu o teksty biblijne. Prezentowane studium obejmuje wstęp, osiem rozdziałów, zakończenie, przypisy i bibliografię. Strukturę monografii o Ofierze eschatologicznej ekspiacji i nowego Przymierza wyznaczają zasadnicze etapy historii zbawienia.

Pierwszy rozdział studium ukazuje miłosierdzie i gniew Boga względem ludu Przymierza jako podstawę kultu ofiarniczego, gdyż one pozwalają tak całemu ludowi, jak i jednostce wyzwalać się z grzechów. Autor dokonuje analizy podstaw i zarazem działań Boga, ukazując

¹ Ks. H. Witczyk, *Pascha Jezusa odpowiedzią Boga na grzech świata. Eschatologiczna Ofiara Ekspiacji i nowego Przymierza*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2003, ss. 452.

korelację między Bożym gniewem a Bożym miłosierdziem. Gniew Boży jest wyrazem Bożej miłości, niezgody na to, aby lud wybierał zło; jest on wezwaniem, aby lud na nowo odkrył Boży dar miłości, dlatego „narastający w Bogu gniew jeszcze bardziej rozpala miłosierdzie” (s. 44). Miłosierdzie jest nieskończone, gniew zaś ma ściśle określony czas trwania oraz ograniczony zasięg osobowy. W tej części pracy czytelnik może odnaleźć starotestamentowe podstawy kultu miłosierdzia Bożego, które przejawiało się w przebaczeniu grzechów i uzdrowieniu grzesznika, jak również w obdarowaniu go wszelkimi dobrami. W akcie kultu ofiarniczego jednak nie ofiary składane przez ludzi uśmierzają gniew Boga, lecz Bóg w miłosierdziu swoim wychodzi naprzeciw ludowi uwikłanemu w grzech i umożliwia mu powrót do życia w bliskości ze sobą. Tym samym każda ofiara jest znakiem hojnego miłosierdzia Boga względem ludu, a grzesznik, który dzięki miłosierdziu Boga otrzymał błogosławieństwo przebaczenia, uczestniczy w kulcie ofiarniczym jako podmiot błogosławiający Boga.

W drugim rozdziale książki ksiądz Witczyk przedstawia historiozbawczą i teologiczną koncepcję kultu ofiarniczego, jaka wyłania się z najstarszych tekstów Pięcioksięgu, ukazuje sens Prawa kultowego, a zwłaszcza Prawa dotyczącego ofiary ekspiacyjnej. Najgłębszy sens kultu ofiarniczego wiąże się z wewnętrzną postawą Izraela jako narodu wybranego, a także z postawą poszczególnych osób składających Bogu ofiary. Kult ten jest wyrazem wielkodusznej i wiernej miłości do Boga Przymierza. Izrael za pośrednictwem składanych ofiar wchodzi w ścisły kontakt z Bogiem. Ołtarz i składane na nim ofiary, będąc

miejszem teofanii, są darem Boga dla ludu, służą budowaniu wspólnoty oraz wyrażają ekspiację. Przeprowadzona przez autora książki analiza tekstów biblijnych pozwoliła ustalić, że ofiara spełniała następujące funkcje: jednała grzesznika z Bogiem (odbudowując zarazem więź przymierza), odnawiała życie człowieka zagrożone przez grzech, ocalała zastępczo życie grzesznika (przez zabicie zwierzęcia ofiarnego) oraz oczyszczała świątynię i kraj z wrogich Przymierzu sił zła wyzwolonych przez grzech. Ekspiacja dokonywała się z reguły poprzez zastępczą śmierć zwierzęcia. Ksiądz Witczyk wyjaśnia sens takiej śmierci zwierzęcia ofiarnego: „można powiedzieć, że tym, co człowiek Starego Testamentu ofiaruje Bogu, nie jest zwierzę, ale jego własne, oczyszczone z wszelkiego zła, nowe, zgodne z wolą Boga życie. Krew zwierzęcia je symbolizuje” (s. 94). Kult ofiarniczy służył uobecnieniu i pogłębieniu więzi Przymierza między Bogiem a ludem, która nacechowana była bezgraniczną miłością Boga oraz nieustannie powracającą niewiernością ludu.

Celem rozdziału trzeciego książki *Pascha Jezusa odpowiedzią Boga na grzech świata* jest ukazanie hebrajskiego sposobu myślenia teologicznego o ekspiacji, które stoi za rozbudowanym rytuałem wielkiego Dnia Ekspiacji. W rozdziale tym czytelnik znajdzie gruntowną analizę historyczno-literacką oraz egzegetyczno-teologiczną starotestamentowego orędzia o ekspiacji. Pośród wszystkich rytów ekspiacyjnych w orędziu tym centralne miejsce zajmuje ofiara ekspiacyjna. Ksiądz Witczyk wnikliwie analizuje teksty dotyczące ofiary ekspiacyjnej, uwzględnia środowisko historyczno-kulturowe, w którym teksty te powstawały,

oraz mentalność ich adresatów. Udzielając odpowiedzi na pytanie o istotę biblijnej ekspiacji, stwierdza, iż celem składania Bogu ofiar było uwolnienie człowieka od brzemienia grzechów i win, uchronienie go od śmierci i pojednanie z Bogiem, a nie – jak często twierdzono – przebłaganie zagniewanego Boga. Osobą dokonującą aktu ekspiacji nie jest grzesznik, ale miłosierny Bóg, który chce pojednać grzesznika ze sobą. Stąd ofiara ekspiacyjna nie jest ofiarą przebłagalną, ale jednoczącą, gdyż przez nią Bóg usuwa grzechy, które zerwały więź jedności między Nim a ludem Przymierza. Ksiądz Witczyk podkreśla, że w rycie składania ofiary ekspiacyjnej ważne są następujące elementy: utożsamienie żertwy ofiarnej z grzechem składającego ofiarę (znakiem tego utożsamienia był na przykład gest wyciągnięcia ręki przez kapłana nad głowę zwierzęcia ofiarnego), spalenie na ołtarzu całopałen tłuszczu (wraz z organami otoczonymi tłuszczem) zwierzęcia oraz ryt krwi. Krew, symbolizując źródło życia, w geście naznaczenia rogów ołtarza oznaczała zastępcze ofiarowanie życia zwierzęcia: Pan Bóg, otrzymując życie zwierzęcia zamiast życia grzesznika, uwalniał człowieka od niszczącej siły grzechu. Zauważmy jednak, że „krew na ołtarzu nie jest darem dla Boga! Przeciwnie, jest Jego darem dla ludu Przymierza” (s. 142). Trwanie narodu izraelskiego w przymierzu z Bogiem było zatem możliwe tylko dzięki działaniu Boga.

W rozdziale czwartym swojej książki ksiądz Witczyk analizuje relację między opisami męki i śmierci starotestamentowego Sługi Pańskiego a Jezusowym objawieniem eschatologicznej ekspiacji i nowego Przymierza. Męka i śmierć Sługi Pańskiego (por. Iz 52, 13 – 53, 12) stano-

wi historiozbawczy model ekspiacji i ma taki sam skutek jak ofiara ekspiacyjna – usuwa zatem grzechy i uwalnia od nich tego, kto spełnia ryt ekspiacyjny (por. s. 159). Szczegółowa analiza egzegetyczno-teologiczna pieśni o Słudze Pańskim ukazuje cel, jaki Sługa osiąga poprzez swoje cierpienie i śmierć. Celem tym jest uzdrowienie ludu i naprawienie szkód wyrządzonych przez grzech. Ofiara ta ma zatem walor ofiary reparacyjnej, ponieważ odbudowuje i odnawia zniszczone przez grzech przymierze ludu z Bogiem – jest czynem ekspiacji i reparacji. Godne podkreślenia jest, że męka i śmierć Sługi mają charakter zastępstwa i reparacji, gdyż ekspiacja dokonuje się przez oddanie życia „za” (czyli „zamiast”, „w miejsce”) oraz „dla” Izraela. Ten model ekspiacyjno-reparacyjny ukazany w proroctwie Deutero-Izajasza zostaje przez Jezusa odniesiony do Jego własnej męki i śmierci, co staje się szczególnie widoczne, gdy w czasie Ostatniej Wieczerzy mówi On o przelaniu swojej Krwi i o zawarciu Przymierza („To jest moja Krew Przymierza, która za wielu będzie wylana” – Mk 14, 24; por. Iz 53, 10-12). Dokonana przez księdza Witczyka analiza tekstów nowotestamentowych (por. 1 Kor 15, 3b-5; Rz 3, 25) pozwoliła na sformułowanie wniosku, że prawspółnota chrześcijańska postrzegała krzyż Chrystusa jako wypełnienie prorocтва o ekspiacyjno-reparacyjnym cierpieniu, śmierci i wywyższeniu Sługi Pańskiego.

Śmierć Jezusa jest eschatologiczną ofiarą ekspiacyjną, która – złożona w konkretnym momencie historii zbawienia – ma charakter ponadczasowy i jest wydarzeniem nieustannie aktualnym dla każdego człowieka. W rozdziale piątym swojej książki ksiądz Witczyk bada te teksty Pawłowe, w których Apos-

toł z całą precyzją myślenia historiozbowczego i teologicznego mówi o krzyżu Chrystusa jako o permanentnej i eschatologicznej ofierze ekspiacyjno-reparacyjnej (por. Rz 3, 25-26; 2 Kor 5, 21; Ga 3, 13). Precyzyjna analiza tekstów św. Pawła upoważnia do stwierdzenia, że ustanowionym przez Boga „miejscem” ekspiacji (gr. hilasterion) jest Jezus Chrystus. Człowiek, który przez wiarę łączy się z ukrzyżowanym Synem Bożym i zadaje w sobie śmierć „człowiekowi grzechu” (2 Tes 2, 3), z przekłętego (por. Ga 3, 13) staje się sprawiedliwy (por. 2 Kor 5, 21). Św. Paweł ukazuje sens Jezusowej paschy za pomocą ugruntowanego w tradycji kultu ofiarniczego modelu zbawienia przez śmierć. Chrystus na krzyżu jest Ofiarą ekspiacyjną składaną dla nas, reprezentantem człowieka grzesznego na mocy Jego udziału w ludzkiej naturze. Jak Chrystus utożsamiał się z człowiekiem, tak człowiek musi się z Nim utożsamiać, aby ofiarniczo-ekspiacyjny sposób przeżywania życia w ciele (por. 1 Kor 15, 44) stał się dla człowieka drogą do zmartwychwstania w Chrystusie („zmartwychwstanie to wyrasta ze śmierci” – s. 213).

Po wykazaniu, że zarówno sam Jezus, jak i przedstawiciele najstarszej tradycji apostolskiej dostrzegali w śmierci Mesjasza na krzyżu ofiarę ekspiacyjno-reparacyjną, umieszczając ją w kontekście cierpienia i śmierci Sługi Pańskiego, a także rytu ofiary ekspiacyjnej składanej w Dniu Ekspiacji, ksiądz Witczyk podejmuje próbę dotarcia do Jezusowej wizji śmierci jako Ofiary. W tym celu w kolejnym rozdziale swojego studium przeprowadza analizę tekstów ustanowienia Eucharystii w zakresie historii redakcji, tradycji i historii form przekazów

o Ostatniej Wieczerzy. Wnikliwy namysł pozwolił z dużym prawdopodobieństwem wskazać słowa, które wypowiedział Jezus „tej nocy, której został wydany” (1 Kor 11, 23), oraz ustalić, jakie gesty wówczas wykonał. Zbadanie znaczeń terminów „Ciało” i „Krew” oraz sensu zwrotów „wydane” i „wylana” stało się pomocne w ukazaniu radykalizmu, z jakim Jezus ofiaruje samego siebie. Podczas Ostatniej Wieczerzy On sam objawia, że Jego pascha jest Ofiarą eschatologicznej ekspiacji i nowego Przymierza. Z woli Chrystusa ustanowiona w Wieczerniku, a dokonana na krzyżu Ofiara eschatologicznej ekspiacji, odpuszczenia grzechów i nowego Przymierza uobecnia się w Kościele i pozostaje w służbie permanentnej eklezjogenezy².

Dokonana w rozdziale siódmym analiza paschy Jezusa w świetle Listu do Hebrajczyków (por. rozdz. 8-9) pozwala księdzu Witczykowi odpowiedzieć na wiele ważnych pytań postawionych we „Wstępie” do jego książki (por. s. 25), a dotyczących starotestamentowego kultu ofiarniczego, ekspiacyjnej ofiary Arcykapłana nowego Przymierza oraz możliwości udziału w niej ludu Przymierza na przestrzeni wieków. Podjęty wysiłek badawczy prowadzi do jednoznacznego stwierdzenia: „Pascha Jezusa – Jego męka, śmierć i zmartwychwstanie – ma walor Ofiary” (s. 320), a sam Jezus jest Arcykapłanem nowego Przymierza. Paschalna ofiara Jezusa, jako ofiara eschatologicznej ekspiacji, jest zarazem ofiarą ustanawiającą nowe Przymierze. Według Listu do Hebrajczyków Pascha Chrystusa jest wydarzeniem, które oznacza pełnię ofiary kultycznej,

² Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, nr 21-25.

a tym samym zastępuje kult starotestamentowy. Kult ten, jako niedoskonały, nie mógł ustanowić doskonałego Przymierza, dlatego zostało ono zawarte w Doskonałym Pośredniku, Jezusie Chrystusie. W Ofierze nowego Przymierza oczyszczenie dokonuje się na mocy krwi Chrystusa. Z Ofiary nowego Przymierza wyrasta nowy Przybytek – jest nim zmartwychwstałe ciało Jezusa, w którym wierzący mają śmiały przystęp do Ojca (por. Ef 3, 12). Ofiara Jezusa ma także charakter eschatyczny, inauguruje bowiem czasy ostateczne. Dzięki niej i w niej wierzący w Chrystusa już „tu i teraz” są uczestnikami rzeczywistości, którą w pełni otrzymają po śmierci.

Eschatologiczna Ofiara ekspiacji i nowego Przymierza została złożona przez Jezusa „raz na zawsze” i permanentnie stanowi drogę zbawienia dla wierzących. Rozdział ósmy książki księdza Witczyka poświęcony jest określeniu, w jaki sposób zbawcza ofiara Jezusa wywiera wpływ na ludzi, na ich życie doczesne i wieczne. W świetle Listu do Hebrajczyków (por. rozdz. 10-13) ofiara Chrystusa całkowicie usuwa grzech i winę, ponieważ przemienia człowieka, uświęca go i udoskonala, uzdalniając do nowej relacji z Bogiem – otwiera mu dostęp do Boga „przez krew Jezusa” (Hbr 10, 19). Pascha Chrystusa jest wydarzeniem, które w radykalny sposób zmienia sytuację człowieka. Udział w Ofierze nowego Przymierza oparty jest na osobowej więzi chrześcijanina z Jezusem, wyrażonej przez wiarę, nadzieję i miłość. Autor Listu do Hebrajczyków podkreśla, że permanentne uobecnianie się Ofiary eschatologicznej ekspiacji ma miejsce w sakramencie Chrztu, Eucharystii i w posłudze przełożonych wspólnot chrześcijańskich.

Analizy zawarte w książce *Pascha Jezusa odpowiedzią Boga na grzech świata* zostały doskonale udokumentowane przez odwoływanie się ich autora zarówno do tekstów biblijnych, jak również do współczesnej literatury biblijnej i teologicznej. Większość badanych tekstów Pisma Świętego ksiądz Witczyk przytacza w brzmieniu oryginalnym (w językach hebrajskim lub greckim) i sam dokonuje ich tłumaczenia. Niestety, przypisy zamieszczono na końcu książki, co czytelnikowi nieco utrudnia korzystanie z nich w czasie lektury pracy. Szkoda również, że w omawianej publikacji zabrakło indeksów (osobowego i rzeczowego). Ponieważ książka jest bardzo pokaźnym studium, dlatego cenną inicjatywą byłoby zebranie najważniejszych tez (co autor czyni w zakończeniu) i opublikowanie ich w książce o charakterze popularno-naukowym.

Wartość omawianego studium podnosi fakt, że jego autor nie tylko przeprowadza systematyczny i fachowy wykład, ale na kanwie wykładu zamieszcza też cenne uwagi na temat korzystania z tekstów biblijnych przez egzegetów i teologów w sposób, który nie deformuje sensu przekazu biblijnego (por. s. 52, 61, 96, 111). Autor wskazuje na najczęstsze powody wypaczeń w interpretacji tekstów biblijnych przez teologów oraz formułuje cenną wskazówkę metodologiczną: „Interpretacja każdego tekstu Biblii musi być przeprowadzona zgodnie z zasadami hermeneutyki i opierać się na rzetelnych argumentach natury filologicznej, literackiej (gatunek; Sitz im Leben; struktura) i egzegetyczno-teologicznych (miejsca paralelne; przesłanie całego dzieła; zasada jedności i rozwoju Objawienia w ST i NT)” (s. 61).

Przeprowadzona tu prezentacja książki ks. prof. Henryka Witczyka wskazuje, że teologia wzbogaciła się o potrzebną i cenną publikację, zawierającą rozważania głębokie, osadzone w kontekście historyczno-społecznym oraz w kontekście całego Objawienia.

Lubelski biblista, realizując trudne zadanie, wykazał się wielkim profesjonalizmem, dużą erudycją i doskonałą orientacją w zakresie poruszanej problematyki. Dobrze opracowana strona redakcyjna książki i twarda oprawa są jej dodatkowym walorem.